

HOBUSED, KEDA MA MÄLETAN

Raigo Kollom

Toimetaja ja korrektor Marju Randlane
Kaane kujundaja Kaspar Ehlvest
Küljendaja Erje Hakman

Fotod autori erakogust.

© Autor ja kirjastus Argo, 2020

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9949-688-39-5

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

SISUKORD

EESSÕNA.....	7
SISSEJUHATUSEKS. EELMÄLESTUSED	8
TONDIL JA MUSTAMÄEL (1953–1960)	11
Tavalised õppehobused.....	11
Budjonnõi kingitused	25
Tondi eliithobused.....	28
ELU KAMEELIAGA (1955–1960).....	62
TORIS (1960–1969)	72
Täisverelised Toris	72
Torist ringi vaadates	115
I Tallinna hobused.....	115
II Tartu hobused.....	142
III Võõraste hobuste sadulas	155
IV Tõelised maameeste hobused.....	162
V Audru karusloomakasvandus	169
JÕU KESKNÕUKOGUS (1969–1979)	180
Jõud on jõud	180
TAGASI TONDIL (1970–1975)	189
Trakeenid Eestis.....	197
Kirovi-nimelise kasvanduse trakeenid I.....	208
Vasalemma kasvanduse täkud	209
Kirovi-nimelise kasvanduse trakeenid II.....	219
Teiste kasvanduste trakeenid	226
Helga Oxfordi hobused	233
Täisvereliste hobuste erilisus.....	239
Täisverelisi siit ja sealt	256
Streletski kasvanduse hobused.....	282
Beslani kasvanduse hobused.....	296
Moskva hipodroom	321
Pjatigorski hipodroom	324
Rostovi hipodroom	326
Kolm päeva Põhja-Kaukaasias.....	328

NIITVÄLJAL (1976–1989).....	331
Paksi järglased.....	334
Obvali järglased	335
Eskorti järglased	338
Baritoni järglased	341
Tempi järglased.....	345
Teiste täkkude järglased	347
Igasuguseid hobuseid	351
Vene aretuse ilu ja valu.....	391
Baltimaade omad jäänukid.....	433
AKTSIASELTS NIITRA (1989–2000)	436
Begi järglased.....	441
Vana mees ja noored hobused.....	445
Vaterpasi järglased	453
Palladium.....	459
Palladiumi järglased.....	464
Kytäjä hobused.....	469
Fama järglased	472
Imehobuseid otsimas.....	475
Eesti kaudu maailma – transiithobused	495
Eemalt nähtud	517
Import Läänest	526
EESTI SPORTHOBUSTE KASVATAJATE SELTSIS (2000–2020).....	529
Ekraanilt nähtud.....	543
<i>Grand Prix</i> ’ tasemel Eesti sporthobused.....	551
LISAD	560

EESSÕNA

Kõigepealt pidi sellest tulema pildiraamat. Vaatasime ajakirja Oma Hobu peatoimetaja Ago Ruusiga tohutut pildikogu, mis meie kätte oli jõudnud, ja esimene mõte oli teha neist Eesti ratsaspordi ajalugu piltides. Toona kirjutatud seletavad tekstid hakkasid aga oma elu elama ja kohati pikkadeks lugudeks kasvama. Kronoloogilise ja süsteemse ajaloo koostamiseks oli materjal väga ebaühtlane, mõnest ajavahemikust polnudki õieti midagi, mõnest oli fotosid ainult ebaolulistest sündmustest. Mitu aastat hiljem, kui hobuste hindamiseks ette võetud pikkadel autosõitudel läks vahel lugude jutustamiseks, hakkasid reisikaaslased peale käima, et peaksid ikka mälestusi kirjutama. Aga kui püüad midagi meenutada, tahad ka kontrollida, kuidas teised mäletavad seda või teist juhtumit või hobust. Nii jõudsin selleni, et hakkasin vanu ja mitte päris vanu ratsanikke tüütama küsimustega, mis siis tegelikult ikka toimus. Pilte küsisin ka. Siis tuli mõnikord koguni valida, keda uskuda, keda mitte.

Lõpuks tuli välja süntees pildiraamatust, eluloost, ajaloost ja hobuste elulugudest, sekka ka mõni päris kirjanduslik lugu. Seda raamatut peaks lugema igaüks isemoodi. Näiteks võib alustada lisadest, et mõni mõiste poleks lugedes väga ootamatu ja võõras. Otsast lõpuni on raamat huvitav ehk neile, kes on ise samal ajal elanud. Teistele on huvitav tervik, kui tahta ratsaspordi ja hobusekasvatuse olustikku tõesti tundma õppida. Mõni loominguline inimene võib siit leida ainest päris kirjandusteoste loomiseks. Mulle endale on see raamat, mille võib igaval päeval juhuslikust kohast lahti teha, et minna ajas kuhugi tagasi ja sattuda kuhugi mujale. Päris noori lugejaid peaks aga hoiatama, et ärge ehmatage, milline oli kunagi ratsasport.

Kahjuks pidin jääma isiklikuks ja piiratuks. Ei maksa oodata, et räägin tingimata väärrikaimatest hobustest ja tähtsaimatest sündmustest. Valitud on need, kellest või millest on rohkem või midagi eredamat isiklikus mälus. Või ka need, kes sobisid mõne teemaga. Pean vabandama, et seetõttu võib siin olla pilte ja tekstilõike, mis on peaaegu samad kui mu eelmises, 2017. aastal ilmunud raamatus „Ratsanikud“. Neid, kes siia ei mahtunud, on aga väga palju. Paljusid on ka ainult mainitud, näiteks erakordset hüppehobust, trakeeni tõugu tätku Futboli, stiilse, aga väikese hüppega Casanovat, kes parandas aretuses Eesti hobuste genofondi, Heopsi, kes jõudis Eesti kaudu maailma trakeenide aretusse, võimsat trakeeni mära Svetšat, kellega Aleksandr Purtov käis Tokio olümpial, ja Gunnar Klettenbergi omakasvatatud *grand prix* hobust Trafficut. Aga igaühel, kes kedagi mäletab, on võimalus teda meenutada. See ei käi ainult hobuste, vaid ka ratsanike kohta. Mäletage ja pange kirja, harjutame Eesti inimesi nägema metsa taga rohkem hobuseid, ratsanikud seljas.

SISSEJUHATUSEKS. EELMÄLESTUSED

Lugesin kunagi Alvin Toffleri omal ajal väga kuulsat raamatut „Tuleviku šokk“, milles kirjeldatakse seda, et tänapäeva inimese elus on kõike palju või liiga palju, eriti teisi inimesi. Ta toob huvitava võrdluse, et inimene tutvub meie ajal päeva jooksul rohkemate inimestega, kui kunagi mitte väga ammu tutvuti elu jooksul. Mõtlesin siis kokku lugeda kõik inimesed, kellega olen ise tutvunud, aga loobusin varsti. Alles nüüd, selles eas, kui uusi tuttavaid leiab vähe, hakkad vanu meenu-tama, ja nii jõudsin vanade ratsanike meeldetuletamiseni ja neist kirjutamiseni. Need, kes on nii vanad, et ma neid hästi mäletan, hakkavad otsa saama, ja siis tärkas huvi meenutada ka hobuseid, kellest on midagi mäletada.

Mälestusi hobustest on kirjutanud paljud kuulsad ratsanikud, näiteks Hans Günter Winkleri 1958. aastal avaldatud „Meine Pferde und ich“ („Minu hobused ja mina“) ja Alois Podhajsky „Minu hobused, minu õpetajad“ (ceesti keeles avaldatud 2007. aastal). Mina pole kunagi olnud nii pühendunud ratsutaja nagu nemad, aga see on võib-olla isegi mu eelis: olin hingelt rohkem vaatleja kui tegija ja nägin ehk midagi, mis jääb väga sihikindla töö kõrval märkamata.

Koolipõlves pidasin huvitavaimaks spordialaks mäesuusatamist. Mustamäe oli kodu lähedal ja ma veetsin, nagu kõik klassivennad, talvel ilusate ilmadega kogu vaba aja seal. Käisin isegi selle aja kuulsa suusahüppaja ja mäesuusataja Ilmar Pärtelpoja treeningurühmas, aga mõned sõbrad olid slaalomis minust liiga palju paremad ja mulle sobivaid mäesuuski ei olnud spordikoolil ka anda. Kõik olid liiga pikad või mina liiga kerge ja lühike. Aga kui juba Toris ratsutamistreenerina elades nägin raamatukaupluses venekeelset mäesuusatamisõpikut „Prantsuse suusad“, ostsin selle kohe ära ja leidsin ilusa moto: „Suusatamine pole võib-olla õnn, aga ta võib õnne täiesti asendada“. Nii lihtsat õnnetunnet, nagu tundsin 2011. aastal pojapoeg Hendrikuga Kuutsemäel uuesti üle 56 aasta mäesuuskadel, ei mäleta tõesti, et oleksin ühestki liikumisrõõmust saanud.

Aga ratsutamine on keerulisem kui suusatamine ja ratsutamise kohta võib öelda rohkem: „Ratsutamine pole võib-olla elu, kuid ta võib elu täiesti asendada“. Paljudele inimestele on hobused vähem või rohkem asendanud elu ja teisi inimesi. Ma ei arva, et see minu kohta käib. Mul on olnud omajagu muud elu ja ka inimestega õnne. Aga ikkagi on mõni hobune huvitavam olnud kui mõni inimene.

Vanu ratsanikke küsitledes imestasin mõnikord, kui erinevalt mäletatakse väga vapustavaid sündmusi. Tartu kuulsa treeneri ja sportlase Riho Hanneste surmast olen kuulnud kolme eri varianti. Enn Vohli raske peavigastusega lõppenud

kukkumist mäletas ta ise, nagu oleks hobusele selga istumise ajal too enne jooksu pannud, kui ta jõudis sadulasse, siis jäänud ta jalusesse kinni ja lohisenud peaaegu terve hipodroomi ringi hobuse järel. Pealtnägijad mäletavad seda mitmepäevase koomaga lõppenud kukkumist aga nii, et hobune Nil jäi takistuse taha kinni ja kukkus ratsaniku pea peale.

Nii on võib-olla juhtunud ka minu mällu jäänud hobustega. Keegi teine mäletab neid ja nendega juhtunut ehk hoopis teisiti. Sellisel juhul pidage seda teksti ilukirjanduseks. Aga samas olen siia kogunud suure hulga fakte Eesti ratsaspordi ja hobusekasvatuse ajaloost, mis on dokumentaalkirjandus.

Peale iseendi on hobused neid meenutades tuletanud mulle meelde

paljusid inimesi, kellele need hobused poleks olnud need, kes nad olid. Ja need inimesed poleks nende hobusteta olnud need, kes nad olid.

Minu esimene hobune oli puust kiikhobune, halli värvi ja nii suur, et mahtusime noorema vennaga mõlemad talle selga. Elusat hobust sellest ajast ei mäleta, olin linnalaps, elasime Tartus Tähtveres Taara puisteel. Sõja alguses viis ema minu, mu venna ja õe, kellel meil oli vanust vastavalt neli (ligi viis), kolm ja kaks aastat, ühte Viljandi maantee äärsesse tallu pakku. Vahtisime oma õuelt seal taamal metsa kohal hõljuvaid vorste, nagu suurtükiväe vaatlejate aerostaate kutsuti, ja üks põlev lennuk, tohutu suitsukoonal taga, kukkus ühel rahulikul päikeselisel päeval üle meie maja kaugemale metsa. Üks perekonna eredamaid mälestusi on see, kuidas me sealt jalgsi mitu päeva Elvasse kõndisime, mina kogu aeg jala, vend ja õde osa aega lapsevankris. Meenutame õe ja vennaga vahel rännaku alguses kuulnud tumedat kõmakat, millest natuke hiljem tuli mööda teed üks väike tinakuul hüpeldes meie poole. Mina võtsin selle taskurätiga üles ja see jäi minu taskusse, kuni ühes peatuskohas talu vanamehed hakkasid seda uurima ja löid kirvega lömmi. Hiljem sain teada, et selline on šrapnellikuul.

Kui olime tagasi Tartus, ei olnud kiikhobust kuskil ja ema ei tahtnud kuidagi rääkida, kus ta on. Lõpuks tuli ikkagi välja, et hobune oli olnud keldris, kuhugi lähedale kukkunud mürsu kild oli teda aknast tabanud ja pikuti pooleks lõiganud. Tahtsin seda näha. Mingit kurbust küll ei mäleta, lihtsalt uudishimu, aga ema ja ta sõbrannad arvasid vist, et see oleks mulle suur vapustus ega lasknud mind keldrisse. Tegelikult nägin ikka: keldriaken oli eest ära, pugessin sealt pikali, pea

Uljad ratsanikud augustis 1939

ees, sisse piiluma ja nägin poolikut hobust, ühelt poolt täiesti nagu puuhalg, aga teine pool hall ja hobune.

Järgmised hobused jäid meelde ühest hilissügisest. Millegipärast läks üks sakslaste kahurväe kolonn läbi meie tänava. Arvatavasti mindi raudteejaama. Aknast oli näha laiu auravaid selgi ja nii palju hobuseid korraga oli uskumatu vaatepilt. Ja jälle jäi midagi rohkem meelde kui hobused. Ma ei saanud nimelt aru, miks on osa kahureid valged, kui ometi olin kahureid näinud küll ja küll, aga kunagi ei olnud need valged. Kui mulle öeldi, et varsti on talv, sellepärast on nüüd kaitsevärvalge, ei olnud ma rahul, et veel ju ei ole talve. Selles sõjas tundus nagu olevat midagi valesti.

Esimest korda pandi mind hobuse selga Säreveres. Pandi peaaegu vägisi. See juhtus nii. Olime sõja lõpu poole, 1943. aasta lõpust augustini 1944, jälle sõjapõgenikud. Elasime vanaonu Julius Pääsukese juures. Ta oli Särevere mõisa valitseja ja tema käes oli kogu valitsejamaja alumine korrus. Meie elasime seal, kus praegu on postkontor. Teises korteris oli ilus paljude akendega kaares veranda, kus Juliuse poeg Julo hoidis mitut püssi ja kastitait padruneid. Tal võis isegi kuulipilduja olla, sest kord mäletan teda kuulipildujalinti täitmas. Julo oli küürakas, ta oli murdnud selgroo väikese lapsena hobuse seljast kukkudes. Aga ta oli Omakaitse liige, energiat ja jõudu täis, rääkis venelaste vastu minemisest ja tahtis meid ratsutama õpetada. Igatahes ühel hommikul oli saduldatud hobune otse ukse ees ja pääsu polnud, kordamööda vennaga tõsteti meid sadulasse ja jalutati mööda õue, mille pinnas tundus hirmus kõva. Hobuse selg oli ka liiga lai ja kõige rohkem häiris see, et noorem vend ei kartnud üldse. Võib-olla ta ei teadnudki, et Julo jäi küürakaks hobuse seljast kukkudes, aga mina teadsin.

16 aastat hiljem kohtasin Julot Viljandis ratsavõistlustel. Need olid 1960. aasta Eesti meistrivõistlused ja seekord tulin lõpuks kolmevõistluses Eesti meistriks. Koolisõidud ja takistussõidud peeti motodroomil, praegu on seal Männimäe elamurajoon. Pärast kolmevõistluse takistussõitu kutsus keegi mind maantee äärde, et üks invaliid otsib mind. See oli Julo, istus väga kulunud käsitsijuhitavas autos, ta ei saanud vist hästi kõndida, välja ta ei tulnud. Tulin sadulast maha, aga hobust polnud kuhugi panna. Rääkisime natuke elust, et ta oli Siberis olnud ja et Julius oli sinna surnud. Kõike seda ma juba teadsin. Ja sedagi, et Julo oli abieluski olnud, aga lahutatud. Elas Viljandis, aga ei tahtnud mind koju külla kutsuda. Leppisime kokku, et kohtume järgmisel päeval samas kohas, aga ta ei tulnud ja ma ei osanud teda kuskilt otsida.

TONDIL JA MUSTAMÄEL

(1953–1960)

TAVALISED ÕPPEHOBUSED

AGAMEDES

Pärast Säreveret pole hobustest kaua mingeid mälestusi. Alles siis, kui olin Nõmme 10. keskkooli (Nõmme gümnaasiumi) 10. klassis, tuli kellelegi pähe minna Tondile ratsutama. Organiseeriti suur rühm, meie klassist enamik poisse läksid, mina ka. Tüdrukuid sel ajal muidugi ei võetud. Esimene mulje ratsanikest maneežis oli, et kuidas nad ometi kokku ei pörka, nii suured hobused nii väikeses ruumis.

Esimene hobune, kellega mind pandi Tondi ratsabaasis sõitma, oli Agamedes. See ei olnud julgustav kogemus. Hobune oli tige ja treener käskis talle peale kätatada, ja kui ikka veel ähvardab, siis lüüa. Olin juba 17, aga selline vaenulik ja arusaamatu suur loom oli mõistatus. See, et keegi ei selgitanud arusaadavalt, mida ma pean tegema, ajas hinge täis.

Agamedes oli vana täkk ja kogenud elus palju halba. Tal oli ainult üks kõrv, vasak olevat kogemata maha raiutud mõõgaraiumise ehk terarelva käsitlemise võistlusel. Räägiti, et seda oli juhtunud isegi kaks korda. Pole ju lihtne vasakule jäävat pikka vitsa üle hobuse pea inimese kõrguselt pooleks lüüa ja veel nii, et vitsale jääks lõikejalg, murdumine ei loe. Keegi ei teadnud Agamedese vanust, kuid ta oli juba enne sõda võistlustel esinenud, seega ligi 15 aastat tagasi. Kas ta käis läbi kogu sõjatee Venemaale ja tagasi või oli tal õnnestunud Eestis sõjapõgenik olla, seda ei taibanud küsida. Igatahes elus ta oli ega sallinud, et talle selga roniti. See oli ka peamine probleem. Kui selga said, teadis ta, kuidas algajate tund käib, oli tuim, aga harjunud alluma.

Oli selline madal, tihe, sitke, küllaltki pika kerega hobune. Värvuselt vist tumeraudjas, on nagu meeles, et oli väga tume, aga päris musta lakka polnud. Ta oli ka ainus või peamine vankrihobune ratsabaasis. Mäletan, et oli ikka häbi küll, aga kui majandusjuhataja Trummal väga palus, olin nii hea ja sõnakuulelik õpilane, et läksin 1954. aastal ühel ilusal suveõhtul tavalise veovankriga, Agamedes ees, läbi linna Tondilt Voorimehe tänavale trükikojast suure üleliidulise võistluse plakateid ära tooma. Oli esimene kord elus ohje käes hoida, aga liiklust oli toona vähe, kellelegi ette ei jäänud. Üks klassivend sattus mööda kõndima, kui ootasin trükikoja ees. Ta poleks mind vist märganudki, aga ütlesin väljakutsuvalt tere. Klassivend peatus, imestas, mis ma siin teen ja milline ma näen välja vanas

Agamedes ja Mall Kirsipuu

sõdurimundris, mida ratsabaasis jagati treeningrõivastuseks ja palju kanti. Ütles: „Oled ikka veider tüüp küll,“ vangutas vaid pead, aga klassis kellelegi ei rääkinud.

TAHIITA

Olin ratsutamisega alustanud novembris 1953. aastal ja esimene treener oli ühiskondlik instruktor Äärismaa, varsti tuli tema asemele Maie Saarik (1966. aastast Kelle). Jäin aga paariks nädalaks haigeks, ja kui mitmekordse kutsumise peale läksin uuesti Tondile, andis tundi Eduard Erkman, Eesti toonane tippratsanik, võrdne Mihhail Fadejeviga. Erkman oli eriti kardetud ning samas armastatud treener. Minule andis ta Tahiiita, väiksevõitu karvase määndunud musta värvi mära. Ega ma osanud hobuste vahel vahet teha, peaasi, et ei hammusta nagu Agamedes. Alles 20 aastat hiljem märkasin ratsaspordi ajaloost kirjutades, et just Tahiiita oli toonud Eestisse esimese NSVL-i meistritiitli – Aino Lukase all naiste raskema klassi takistussõidus 1947. aastal.

Temperamenti ja minekut Tahiiital oli, kuigi ta oli väga lihtsat ja isegi metsikut päritolu, üks paljudest *sibirjak*'idest, kes sattus sõja ajal Eesti Laskurkorpusesse. Mina ei saanud temaga algul hakkama, Erkman muudkui sõimas. Tundus, et rohkem kui teisi. Õpiti juba poolistakut galopil, mina polnud aga galoppi sõitnudki, ka poolistakut olin ainult näinud. Aga õige riviobusena püsis Tahiiita ilusti teiste taga, mööda ei kippunud ja armastas sellist õmblusmasinagaloppi palju rohkem kui traavi, tuli ainult natuke ratsme otsas rippuda.

Marta Fadejeva Tahhiitaga hüppamas. Nii kole see Tahhiita hüpe tavaliselt ka polnud, siin on ta liiga kaugelt ära hüpanud ja püüab päästa, mis päästa annab

Siis algas samas tunnis kohe hüppamine, see oli kõigile teistelegi esimene kord. Erkman andis sellele rühmale tundi ka esimest korda ega teadnud meie taset. Millegipärast oli kohe ees peneroll, ei mäleta, kas neli või kuus takistust. Me polnud sellist asja näinudki. Õnneks olid takistused vastu seinä ja maneeži keskel seisis Erkman, sinna ei julgenud ükski hobune ega ratsanik vaadatagi. Tuli seista ravis vastasseina ääres, käskluse peale minna traavis, kuni takistus oli otse ees, ja siis lasta hobune galopile. Just lasta, mitte ajada, sest kõik hobused võtsid seda nagu vabahüppeid, ja piits aitas kaasa, kui vaja. Tahhiita sööstis nurgast täie hooga minema, aga ta sammud olid nii tihedad ja lühikesed, et polnud kuigi raske kramplikult poolistakus olla ja ka penerollis liikumatu püsida, ainult hobune ketras all. Tuli kohe meelde, kuidas mäesuusatamisel väikesi ebataasususi maha surutakse ja tegin samamoodi. Sain kohe sama palju kiita nagu enne sõimata. Pärast vahetati riietusruumis muljeid, ka mõned ässad tulid uutega tutvuma. Keegi küsis Rein Takilt, juba üleliiduliste võistluste mehelt, kes oli tema arvates parim, ja tema vastas, et „muidugi see Tahhiitaga“. Alles mitu aastat hiljem, kui olin juba Takist palju teenekam ratsutaja, sain aru, et olime eakaaslased, samal aastal sündinudki.

Tahhiitaga oli see mu esimene ja viimane sõit. Aino Lukasega sain isiklikult tuttavaks alles 51 aastat hiljem 2005. aastal ning mälestused Tahhiitast oli ühine jutuvaine ta eriti keerulise ja huvitava eluloo meenutamisel.

Vapustava mulje oli Tahiita jätnud ka Fadejevile. Ta rääkis 1975. aastal raadio-saates „Korpuse hobused“ sõjaaja hobustest. Tahita oli pea ainuke, keda ta nimetas nimepidi ja ütles: „See väike Siberi hobune hüppas 180 × 180 cm takistusest üle.“

HASSAN

Ta oli mul vist esimene oma hobune. Sel ajal peeti oma hobuseks seda, kes sulle pidevalt sõita anti, kuigi iga hetk võidi ka ära võtta. Ikkagi riigi omand ja treener võimu esindaja. Sain ta nii, et 1954. aasta sügisel toodi Tondile uusi hobuseid, kellega oli vaja sõita ja keda tuli õpetada, aga kogenud ratsanikud enamasti ei tahtnud neid. Kel oli üleliiduliste võistluste jaoks hobune, sel polnud muud tarvis, ja palgalisi ratsastajaid toona Eestis ei olnud. Igaüks, ka Eesti parimad nagu Erkman said ainult õhtul pärast tööd aega sõita ühe-kahe hobusega. Ainuke põhikohaga treener oli Fadejev, kes elas ratsabaasi ruumides.

Kolm neist uutest hobustest, Deerik, Hassan ja üks väga Deeriku moodi ruun, kelle nime ei mäleta, anti dublantide rühmale. Need dublandid olime mina, Elvo Talvik, Rein Tannik, Ilmo Liive ja Jüri Käpa. Nüüd hakkasime tõsiselt treenima, esimese aasta 2 korra asemel 6 korda nädalas. Nende kolme hobuse hulgas oli kõige veidram isend tumehall, õige karvane, aga siiski väga täisverelise tüüpi, kuid täiesti teistsuguse hingega Hassan. Tollal peeti teda igatahes täisvereliseks inglaseks. Mina olin vist esimene, kellele ta kätte sattus. Keegi ei osanud tast midagi head ega halba arvata.

Hassan oli võimatult tuim, aga mina ei julgenud hobust süüdistada, kippusin ikka ennast nõrgaks pidama, et ma ei jaksa suruda. Siis ju usuti, et raudne sääarte surve paneb hobuse igale nõudmisele alluma. Peeti isegi kahevõitlusi riietusruumis, kes kelle kokkusurutud põlved lahti tõmbab või ei tõmba. Minul oli Hassaniga kogu aeg tunne, et midagi jääb nagu minu ja hobuse vahele, nagu paks vaip või nii. Mõtlesin isegi, et tuleks ehk paks karv maha ajada, mis oli tal millegipärast

tõesti teistest palju tihedam. Oleks olnud sensatsiooniline uuendus – toona ei kujutanud keegi ette, et hobuseid võib pügada. Peagi aga vahetati jälle hobuseid. Oli nimelt välja mõeldud selline rotatsioonisüsteem, et hobused prooviti ära kordamööda kõigi noorte ratsanike all, et valida, kes kellega sobib. Vahepeal pandi Hassanit tundlikumaks koolitama ka tallivanem Rklase sõber Sild, vanem soliidne mees, sõjaeelne ratsaväe *Bereitor* (sks „ratsastaja“), kes oli olnud ka ratsabaasi palgal.

Mina Hassaniga Mustamäe treeningplatsil hüppamas

Raklas ise oli talli hing ja sõjaeelse Eesti ratsaväe kultuuri säilitaja. Kui keegi lõi tema nähes tallis hobust, sai ise luuaga. Ta ei kannatanud silmaotsaski seda, kuidas hobuseid kisti kannuste ja teravate suulistega kokku, pomises aina vihaselt maneeži ukstel, kui nägi midagi sellist. Aga hea sõidu tundis ta ära ja oleks ehk pidanud ise treener olema, kuid talle ei meeldinud rääkimine, kõva häälega rääkimine hoopiski mitte. Ta hüüdnimi oli Vana Nahk, sest ta oli olnud ratsaväe veltveebel, enne sõda juba Eesti Vabariigi pensioni välja teeninud. Nüüd teenis teist pensioni ja jõudiski 1969. aastal selleni. Elasin siis Toris, aga sõitsin ta

*Hobune Glubina, Mihhail Fadejev ja Raklas
Tondi ratsabaasi õuel*

lahkumispeole, kus ta ka ise meenutas oma kahekordset pensionistaaži. Hiljem Mustamäel elades kohtasin teda tihti Linnu teel jalutamas, kui ise ruttasin Tondilt jalgsi koju. Pikemat juttu alustada kahjuks ei osanud, aega ei olnud ka kunagi palju. Millal ta suri, ei teagi, väga vanade inimeste surma ju ei märgata.

Kui Hassaniga jätkata, oli ta hea truu hüppaja, aga tuimaks ta jäigi. Meeles on ta näiteks veel sellega, kuidas temaga hiljem võistelnud Rein Taki püüdis väikesel maneežisõiduvõistlusel esinemise lõpus hobust korrektselt neljal jalal seisma panna. Kui hobune säärtel ega kannustele kuidagi ei reageerinud, tuli Taki seljast maha ja tõstis tagumise jala käsitsi õigesse kohta. Kohtunikud ei tahtnud huumoripunkte panna, vaid võtsid ta võistlusest maha.

DEERIK (snd. 1951, i. Aron ox, e. Tsõganka, sündinud Tallinna ratsaspordibaasis) Neist kolmest uuest dublantidele antud hobusest, ühe oletuse järgi anglo-araablastest, oli Deerik kõige andekam. Ja ta ei olnudki Venemaalt, nagu me paljukesi arvasime. Alles 2017. aastal, kui minu kätte toodi Tallinna ratsaspordibaasi vanad hobuste nimekirjad, avastasin ma, et Deerik oli sündinud hoopis Tallinna ratsaspordibaasis, tõenäoliselt küll selle abimajandis Väänas. Deeriku isa Aron oli minu klassiõe isale, Eesti Laskurkorpuse ohvitserile Viktor Visnapuule kuulunud isiklik hobune, mis oli toona haruldane asi. Visnapuu suri varakult ja Aron müüdi sugutäkuks Tori hobusekasvandusele, kus temaga tegi galopivõidusõite ja hüppetrenni Eduard Pärn, hilisem NSVL-i silmapaistev teadlane täisvereliste hobuste aretuse alal. Tsõganka tõugu ma ei avastanud, aga pole võimatu, et ta oli täisvereline. Deerik on sel juhul neis vanades paberites täiesti õigesti ikka anglo-araablane.

Välimuselt ei olnud temas inglise täisverelisest hobusest küll midagi, oli selline natuke karvase araablase tüüpi. Tondilt anti Deerik ära juba 1955. aasta kevadel.

*Deerik oma põhiratsaniku
Martin Laanetiga*

Meie, dublandid, olime terve talve väga hoolega sõitnud just nende kolmega, kellest kolmanda nimi ei tulegi meelde. Peamise aja, mil enam ei proovitud, vaid tehti püüdlilikult tööd, oli Deerik Elvo Talviku hobune. Aga kui hakati mõtlema väljakuulutatud I rahvaste spartakiaadile 1956. aastal, polnud nendega, ka Deerikuga, midagi teha, ja kui saadi uusi hobuseid, anti see kolmik ära maale. Teised kadusid silmapiirilt, aga Deerikut nägime veel palju aastaid visalt maaspordi eest võistlemas. Õnneks sattus ta maaspordi kõige ambitsioonikama ratsaniku kätte. Martin Laanet oli Viljandi sovhoosi tallimees ja kogu Eestis populaarne vana ratsamees, Fadejevi ja Erkmani põlvkonna kaaslane, nagu nemadki teinud sõja läbi Vene poolel Eesti Laskurkorpuses. Ja tema suur unistus oli täita meistersportlase norm. Selle nimel läks ta Deerikuga korduvalt starti sellistes sõitudes, mis käisid üle jõu väikesele (turjakõrgus alla 160 cm) ruunale, kes hüppas ilma selja tööta ja oli araabia tüüpi: kõrge püstise kaela ja kõrge liikumisega. Toona olid paljud takistused suhteliselt laiad (okseri laius ületas tavaliselt märgatavalt selle kõrgust) ja see ei sobinud

Deerikule. Ta püüdis küll, aga nii mõnigi kord maandusid nad koos ratsanikuga, pea ees, vastu maad. Eriti on mees Eestis meistrivõistlused 1961. aastal ühel väikesel spordiväljakul tollase kainestusmaja taga Mitšurini tänaval (nüüd Wismari), kus Deerik maandus Martiniga 150 cm parkuuris jälle rinnuli, jalgu korralikult maha saamata. Seal polnud ju ruumi pikka pealesõitu teha, nagu toona oli tavaliselt võimalik, aga väikesele hobusele on suure ja laia takistuse hüppamiseks hoogu ka vaja.

Meistersportlase norm jäigi täitmata, lihtsamale alale nagu noorhobuste kolmevõistlus, kus varsti hakati meistersportlasi n.-ö. tootma, vana Laanet üritama ei läinud. Aga kõigist ta kolmest pojast said meistersportlased. Noorim neist, Raivo Laanet jõudis ka Eesti koondisse ning jäigi hobuste juurde elukutselise treeneri ja hobusekasvatajana. Deerik aga tõi lõpuks ikkagi perekonda Eesti meistrivõistluste kahevoorulise 150 cm takistussõidu medali – vanim poeg Kalju sai 1965. aastal pronksi. Meistrinormi ta Deerikuga tookord siiski ei täitnud, see tuli palju aastaid hiljem suure ja uhke Bartusega.

Nooruke Deerik ja Airi Kasera

Martin Laanet ja Deerik võistlemas

Mida vanemaks Deerik sai, seda paremaks läks ta hüppetiil. Pildil noor ratsanik vanal Deerikul

BOKSJOR

Paljude Tondi hobustega puutusin kokku vaid korra. Boksor oli üks neist. Kindralleitnant Lembit Pärna kodukülalt Venemaalt pärit hobusemees, kunagine Tori hobusekasvanduse treener Vernik rääkis ligi 40 aastat hiljem, juba uuel Eesti ajal, ratsaspordi veteranide kokkutulekul budjonnõi tõugu täkust, kes oli ostetud Torisse 1950ndate algul. Kui mina Tondil õppisin, oli see hobune, ilus suur täkk Boksor, seal alles, aga keegi ei tahtnud temaga sõita. Tavaliselt hakkas ta vastu, tõrkus ja käitus vastikult nagu need paljud budjonnõid, kes kogu tõule olid selleks ajaks kogu NSVL-is halva kuulsuse teeninud.

Boksor oli aga hobune, kellest meil Eduard Pärnaga, Üleliidulise Hobusekasvatuse Instituudi aretusosakonna juhatajaga ja kindrali vennapojaga, olid ühised mälestused. Ja üllatavalt head. Pärn oli Boksoriga saanud isegi ühe auhinna, kui oli koolipoisina Tondil ratsutanud. Ta oli minust paar aastat noorem, aga selleks ajaks, kui mina ratsutama tulin, oli ta juba koos isaga, Tori hobusekasvanduse tolleaegse direktori Martin Pärnaga Venemaale lahkunud.

Ma rääkisin Eduard Pärnale, kuidas üheks treeningvõistluseks otsiti mulle hobust ja järsku keegi avastas, et proovi Boksori. Oli haruldaselt pehme ja tundlik hobune. Kuigi oli karta tõrkumist, sõitsin ühe väikese parkuurigi ootamatult puhtalt. Ilmselt ei kannatanud ta sellist kõva säärt ja ratset, nagu Tondil oli tollal kombeks. Minul ja arvatavasti Pärnagi ei olnud sellist kommet, vähemalt algajatena mitte.

Jäi meeldiv mälestus vastastikusest mõistmisest Boksoriga. Aga kindlasti oleks ta esimeses tõsisel olukorras igähtalt vedanud, ainult et mina ei pidanud temaga õnneks üldse katsumusi läbi tegema. Katsumustes on vaja teistsuguseid kaaslasi, aga temagi oli oma umbusklikkuses huvitav. See tegi vastastikuse usalduse hetked meeldivamaks, kui tavalise hobuse igav kuulekus seda on.

NIL

Nil oli teada kui hobune, kellega saab hakkama ainult Eduard Erkman. Ta oli selle, mõne arvates võimatu hobusega tulnud 1954. aastal Eesti meistriks kahevoorulises raskemas klassis ja 1955. aastal saanud Eesti meistrivõistlustel kõrgemas klassis hõbemedali.

Nil oli väga muskulis, alati läikiva karvaga täies jõus täkk, aga mitte väga täkku täis ja mitte sugugi halva iseloomuga. Oli vaid kõva peaga ning tahtis end galopil ja hüpetel täielikult välja sirutada. See võis olla ohtlik. Mõnikord tuli ette raskeid kukkumisi. Treener Enn Vohli oli üks tema ohver: pärast rasket õnnetust, kui hobune oli talle pea peale kukkunud, jäigi tal pool nägu kergelt halvatuks.

Minule oli Nil üks paljudest ühe sõidu hobustest. Erkman tahtis mind korra proovile panna, andis üheks treeningvõistluseks Nili ja ma pidin kohe läbima Tondi väikeses sisemaneežis parkuuri, kus mõni takistus oli 150 cm. Sellist kõrgust polnud ma kunagi hüpanud. See pidi juhtuma 1955. aasta sügisel, kui Erkman,

kes oli siis takistussõidu treener, otsis oma rühma ratsanikke järgmise aasta rahvaste spartakiaadi jaoks. Katsetati kõiki noori. Minuga ei jäänud ta ilmselt rahule, kuigi tulemus oli mul enda meelest hea: tõrkeid ma ei teinud ja sel ajal oli ainult tõrge või hobuse seljast kukkumine häbiasi, mahaajamist peeti rohkem hobuse süüks, hobuse kukkumisest rääkimata.

Sellest sõidust jäi just selline tunne, nagu võis olla rüütlitel rünnakule minnes. Nende ratsasõidu kirjeldustes on seda nimetatud „tanki juhtimiseks“. Nii minagi: seljas sai püsida ainult parajalt ratsme otsas rippudes, kuid sedasi, et hobune ei tõmba sind hüppel ratsmega seljast maha. Tema pea ja kaela sirutamine käis ju sellise jõuga, et minusuguse kergekaalulise ratsaniku jaoks oli selline oht täiesti reaalne. Meelde jäigi see sõit just sellega, kui vastikult abitu tunne võib olla, kui kõik, mis sa saad teha, on umbkaudu õiges suunas roolida ja mitte maha kukkuda. Praegu lapsi suurte võimsate hobuste seljas nähes mõtlen mõnikord, et kas selline sõit ka midagi õpetab, kuigi tänapäeva spordis ei kohta nii võimsate lõugadega hobuseid nagu Nil.

Ainult Eduard Erkman suutis Nili niimoodi lendama panna

MUDRETS

Mudrets tuli Tondile Vene ratsaväest koos hilisemate koondvõistkonna hobuste Kameelia ja Legendi ning veel paljudega, aga jäi kohe tagaplaanile, sest oli selles partiis kõige hingetum hobune. Välimuselt suur, pika keha ja pika kaelaga, aga suure ja sugugi mitte targa peaga. Nimeks oli aga talle sõjaväes pandud Mudrets (vn Tark). Minule õnneks ei antud teda kunagi sõita ja ma mäletan teda peamiselt ühe naljaka juhtumi pärast. See oli 1956. aastal, kui NSVL-i koondis valmistus Tallinnas Stockholmi olümpiaks (Melbourne'i olümpia ratsavõistlused peeti Austraalias hobustele kehtinud üli rangete karantiinõuete tõttu Stockholmis).

Keegi Eesti ratsaspordi juhtidest otsustas kogu NSVL-i paremiku viibimist Tallinnas kasutada järelkasvu harimiseks ja korraldas meile treeningu Jelizar Levini juhendamisel. Levin oli olnud juba enne sõda, alates 1937. aastast ametiühingute ratsaspordikooli Pištševik treener. 1938. aastal sai tast esimene NSVL-i tšempion takistussõidus. 1970. aastail, kui mina olin spordiühingu Jõud peatreener, oli tema

veel Venemaa spordiühingu Urožai peatreener, abivalmis ja tark konkurent üleliidulistel maaspordi võistlustel.

Levin laskis meil harjutada Tondi maneežis kolme madala takistusega süsteemi hüppamist ja seejuures korralikus poolistakus püsimist. Midagi muud erilist ma ei mäleta, kui et lõpuks sai tal hing täis, sest Mudrets ei tahtnud kuidagi korralikus galopis edasi minna ja tegi lihtsas süsteemis aina väikesi vahesamme. Levin kutsus ratsaniku enda juurde, istus ise Mudretsile selga ja hüppas seda süsteemi mitu korda, ilma et hobune oleks enam mõelnudki koperdamisele. Seejuures ei olnud tal kannuseid ega stekki, ta oli ise sadulas kõver ja küürus ning väntas kogu kehaga mingeid imelikke ringe teha. Kõik NSVL-i parimad ratsanikud – Raspopov, Favorski jt. – naersid end sama kõveraks, kui tema oli sadulas, ja keegi neist hõikas tribüünilt: „Ärge meie treenerit ära tapke! Mis meist temata saab?“ Aga see oli heatahtlik naer, oli tunda, et teda austati ja armastati.

LJUPIN

Kuskilt, ju ikka laiali saadetud Vene ratsaväest, oli Tondile sattunud rühm imelikke hobuseid. Nad olid kuidagi ühtmoodi lõdva lihaga, ei jäänud kunagi kõhnaks, polnud just suure töövõimega, aga võisid vahel üllatada iseenda ületamisega. Nende üllatajate hulka kuulus ka hilisem Eesti meister Intermetso (Idioma), kellest tuleb veel juttu, aga nendest, kes end ei ületanud, on meelde jäänud Ljupin. Oli üks helekõrb ruun ja seda tüüpi närviline, nagu on nõrgad ja arad hobused, kes kardavad tööd. Hüsteeriline hobune, võiks öelda. Ega teda muidu ei mäletakski, aga ta sai 1950ndatel, kui Iru krossi hüppamas käisime, kuulsaks oma lennuväljajooksuga. Juhtus nii, et järjekordsel tõrkel kukkus ratsanik maha, Ljupin jooksis kuidagi ebaloogiliselt, aga ilmselt mälu järgi alguses kodust kaugemale, põikas siis Iru silla juures kõigepealt üle Narva maantee ja punus seejärel maantee ääres tagasi linna poole. Seal oli aga veel ära koristamata sõjaväe endise lennuvälja mahajäetud lennurada – lainelistest metallplaatidest tee –, kuid piirdeaedu enam polnud. Ljupin sattus sellisele vähemalt 1000 m pikkusele ribale, mis kõmas igal sammul võimsalt vastu. Minek oli selline, et mõned ratsanikud, kes läksid teda püüdma, ei üritanudki võidu sõita. Paras lollile, las jookseb! Jõudis kuidagi siiski iseseisvalt tervena Tondile.

VÄIKE VÕIT

Nüüd, kui värvusefanaatikud on hobuseomanike hulgas omaette klass, oleks selle Võidu eest head hinda pakutud. Tol kaugel ajal oli ta rohkem probleemhobune, kellele raske rakendust leida.

Silmatorkavaim hobune Eestis oli ta küll kindlasti. Oli nagu eriti heas toitumuses ülekaaluline araabia hobune. Ilusa pea, laia otsmiku, kaares kaela, lühikese selja ja eriti tugeva ümara laudjaga. Pringi tagumikuga, võiks öelda. Ja üleni eriti sileda pingul nahaga ning see nahk oleks väärinud iluasjana seinale panemist: säravvalge, mustade tähnidega, ehtne knabstrupi hobuse värvus. Ainult et knabstrupi tõust

ei teadnud siis keegi meist midagi. Kogu ta olekus oli oma sära, aga ainult kuni esimese tõsise pingutuseni. Ta tõrkus ka parimate ratsanike all. Näiteks Enno Kuld, mees, kes sel ajal tundus iga hobusega hakkama saavat võrdselt sõjaveteran Erkmaniga, langes temaga mitmelt võistluselt tõrkumise pärast välja. Oli ta ju sunnitud üritama isegi 150 cm parkuure natuke üle 150 cm kõrge ümmarguse hobusega, kes hüppaski nagu pall, aga mitte parima pörkega pall. Kõik olid toona harjunud, et hobune peab andma endast maksimumi, aga Võidul oleksid vist kõik heameelega lubanud olla lihtsalt ilus. Aga ei tohtinud, tuli võidelda, kui mitte enda võidu, siis võistkonna pärast.

Võidu viimane ratsanik oli Vello Viira, kes rääkis temast, et takistussõidus oli noorte tasemel enam-vähem hobune, hüppas küll, aga kolmevõistluse krossil jäi neljandal-viiendal takistusel seisma. Hinge ei olnud või ei olnud ka hingamist. Lõpp oli selline, et Kalju Kroll sattus kord noori kolmevõistlejaid treenima ja oli siis Mustamäelt koduteel Tondile hüüdnud: „Nüüd teeme võidu!“ Pandi siis galopis minema üle küngaste ja vanade kaitsekraavide. Ühe kraavi taga oli Võit kuidagi ebaõnnestunult maandunud ja jäi siis seisma, jalg üleval. Oli kõõluse rebend. Kuidagi jõuti talli tagasi, aga enam ei saanud tast elulooma. Vello ainuke tegevus pikaks ajaks oli hõõruda Võidu haiget jalga kampriõliga. Mõne aja pärast vaadati, et „kui sa juba ravimise peal oled, siis võta Baltika (Bestia) kah“. Baltikal oli selline viga, et pea hakkas otsast ära kukkuma. Tal oli nimelt kurgu all suur auk sisse mädanenud, nii et kõri kõhr oli paiguti näha. Vaja oli streptotsiidipulbriga ja muude desinfitseerivate ainetega ära hoida veremürgitus. See õnnestus ja Vello

Kõige ilusam oli Väike Võit säluna, tundmata veel eluraskusi

Sadula all näis Väike Võit mõnikord kurvana. Sadulas Olga Toome

sai paraneva hobuse pärast mõningat närvipinget endale. Sellest täisverelisest märast tuli Vello tähelennu alustaja, aga sellest loost räägime siis, kui tuleb juttu Tondi hobuste eliidist. Seni jätkan veel õppehobustest.

RAIDI

Oma vanade võistlustulemuste järgi oleks Raidi pidanud olema ka eliit, Tondi au ja uhkus – ikkagi NSVL-i tšempion kahevoorulises raskema klassi takistussõidus Nõukogude Liidu karikale 1949. aastal, ratsanikuks kapten Arvi Truupõld. Aga see oli ammu unustatud, õppehobusena oli ta ebamugav hobune, keda keegi ei tahtnud. Ta ei läinud vabatahtlikult üldse edasi, nagu läks näiteks Tahhiita, selg oli tal kõva ja jalad ei kandnud, mistõttu kippus alatasa komistama. Meie ei teadnud midagi tema võitudest. Peale üleliidulise võidu oli ta tolsamal aastal teinud Eesti meistrivõistluste kahevoorulises takistussõidus ainsana vigadeta sõidu ja Truupõld oli saanud Eesti meistri kuldmedali.

Truupõld oli meie ajaks spordist lahkunud, aga me siiski teadsime teda, meistritiitlitest rohkem küll sellepärast, et ta oli Tallinna elegantseim ohvitser, kes käis eruski olles alati ideaalselt keha ümber liibuvras siledas mundris, läikivad säärikud jalas, meistersportlase märk rinnas. Nägin teda kord seismas bussipeatuses, kõigi ootavate naiste pilgud temale suunatud. Et buss tuli, märgati viimasel hetkel.

Aga võistlustel teda minu ajal enam ei nähtud, ka pealtvaatajana mitte. Ei teadnud me sedagi, et nn. rangluuklubisse, kuhu kuulus enamik kõvematest ratsanikest nagu Kroll, Pöder ja ka Truupõld ise, jõudis mitu selle liiget just Raidi abiga. Ta oli tõsisematel takistustel kerge kukkuma ja hakkas hüppe kõrgemas punktis n.-ö. jooksuma, nii et latid jäid jalgade vahele. Õlgadest oli ta ka sant ning üldse selline must, kurb ja hingetu hobune. Seda enam avaldas muljet, kui meie dublantide rühma liige Ilmo Liive jõudis 1955. aasta kevadel ühe keskmise klassi parkuuri ümberhüpetel kõrguseni 140 cm, selle puhtalt ületas ja võistluse võitis. Kindlasti oli see Raidi viimane katse endise tšempioni väärrikust säilitada.

KLAPAN (hiljem Kristall)

1956. aastal, kui Nõukogude Liidu koondis enne Stockholmi olümpiamänge Tallinnas treenis, osalesid eestlasedki mõnel nende katsevõistlusel. Vist ainuke juhus, kui eestlane jõudis esikohale, oli Aino Jüssi võit Klapanil ühes 140 cm parkuuris. See tuli hullu kihutamisega ja parem, kui seda võitu poleks olnud. Vähemalt Aino jaoks. Ta hakkas endasse ja oma hobusesse liigselt uskuma. Varsti sai ta sellise meeletu hoo pealt kukkudes peapõrutuse. Edaspidigi ei olnud tal spordis ega elus midagi kestvat, ainult vahel juhuslikku õnne. Aga see 1956. aasta võit ei jäänud talle siiski spordis viimaseks. Rasked kukkumised ka mitte. 1957. aasta talvel võitis Aino Jüssi Klapanil kõrgema klassi takistussõidu Tondi maneežis Kaunase, Riia, Tartu ja Tallinna sõpruskohtumisel Baltikumi selle aja tippude ees, kelleks olid Virgo Kotka Legendil ja lätlaste liider Kalniņš, kes sõitis võimsal läti tõugu täkul Piparsil. Kui väikese osava Klapani edu väikeses (18 ×

Üks Klapani ja Aino Jüssi paljudest kukkumistest

34 m) Tondi maneežis võib veel mõista, siis sama aasta sügisel tuli veel uskumatum võit hipodroomil nn. tsoonivõistlusel, kus olid väljas kõik Riia, Kaunase, Leningradi, Tartu ja Tallinna parimad: 160 cm kõrgema klassi võitsid Aino Jüssi ja Klapan. Nad said küll 40,25 karistuspunkti, aga konkurentidel läks veel hullemini. Tõsi, ala oli väljaspool kohustuslikku programmi, mõned tipud pidasid paremaks hobuseid hoida ega võtnud osa. Eelmisel alal, kahevoorulises 150 cm raskema klassi takistussõidus, jäid Aino ja Klapan viiendaks, seejuures tegid 2. voorus ühe oma paljudest kukkumistest.

Klapaniga ei tulnud kellelgi teisel paremini välja, aga ega selle hobusega kõrgeid parkuure poleks õieti sõita tohtinudki. Väiksemates sõitudes oli ta mõnel aastal küll ületamatu. Hüpata ta seejuures pärast hulka kukkumisi kunagi eriti ei tahtnud, kui just suurelt kiiruselt polnud lihtsam hüpata kui seisma jääda. Peagi õppis ta ka väga järsult tõrkuma. Tal oli komme takistust nähes ratsmed kätest lahti tõmmata ja selle poole kihutada, otse enne äratõuget aga jalad vastu lüüa...

Ühel veteranide kokkutulekul palusin kokkutulnuid kirjutada laudadele laotatud hobuste nimedega lehtedele, mida keegi kellestki neist mäletab. Kirjutasid vähesed, aga Ilmo Liive meenutas oma teiste hobuste kõrval ka Klapanit. Mina seda ei mäletanudki, aga tuli välja, et Klapangi oli Tondile jõudnud sama partiiga nagu juba kirjeldatud Deerik jt. Ja esimesena pandi temaga tegelema meie dublantide rühma poiss Ilmo. Hobune olnud kärnas, nälginud, kehal haavandid.

Tuli teda usinasti ravida, aga hüppama hakkas Klapan algusest peale innukalt ja hoolega, arenes uskumatult kiiresti ja Liivel olnud usk, et see hüppab kasvõi läbi paeseina, nagu ta seda sõnastas. Kas 1955. aastal Eskadra seljast Liivele saatuslikuks saanud kukkumise ajal, mis lõpetas tema hüppamised, oli Klapan veel tema või juba Aino hobune, pole enam kelleltki küsida. Lõpetas Klapan oma päevad Kristalli nime kandes viievõistlejate hobusena. Tema neid suurt kasvu raskeid mehi ei sallinud ja neil meestel oli kõigil hirm saada võistlustel loosiga pisike Kristall. Tõrgetega väljalangemise oht oli temaga sõites suur ja see võis kogu viievõistluse ära rikkuda.

Mu abikaasa Malle mäletab Kristalli tollest ajast minust palju paremini. Algajatel oli nimelt võimalus saada mõni viievõistlejate hobune nende rühmas sõita, kui viievõistlejaid endid oli tunnis oodatust vähem. Malle esimene kogemus oli, et tal lubati Kristalliga hüppamist proovida, Kristall tõrkus kolm korda järjest ja tema siis kukkus kolm korda järjest. Õnneks juhtus see maneežis. Teine kord oli ta tulnud Tallinna Pedagoogilisest Instituudist (rahvakeeli pedast) füüsika eksamilt ja lootis pea välja puhata, kui saab maastikusõidule kaasa. Treener Johannes Peets oli küsinud, mis hinde ta oli eksamil saanud, ja kui vastus oli „viis“, andis ühe vana rahuliku hobuse. Kui siis Järve metsas galoppi alustati, kostis varsti selja tagant roppu sõimu ja üks Eesti parimaid viievõistlejaid – Enn Liivak, mees sama suur kui hobune – kihutas Kristalli sadulas kõigist mööda ja kadus silmist.

MAKETT (end. KUBOK)

Paljud hobused nagu inimesedki jäävad meelde mitte sellega, millised nad olid, vaid mis nendega juhtus. Makett oli hobune, kes oli Eesti koondise piiril juba ajal, mil mina kuulusin sinna Kameeliaga, aga ma ei näinud temas kunagi konkurenti. Oli kuidagi nurgeline, kõrge turjaga ja suhteliselt suur selle aja hobuste hulgas, aga tal polnud muskulatuuri ega neid hingemuskleidki. Näis lihtne sõita, aga mitte sugugi huvitav. Aga midagi temas oli, midagi oli peidus, sest nii jõudu kui ka julgust ja vajalikku meeletust pidi olema, et käituda nii, nagu ta korra käitus ja mille pärast ta mulle meelde jäi. Oli üks võistlus Moskvast, osa hobuseid olid meil hipodroomil, osa teises linna otsas Sokolnikis Urožai ratsabaasis. Millegipärast tuli Kubok hipodroomilt Sokolnikisse viia. Mina läksin ka kaasa, et Sokolnikisse jõuda, kus seisis minu Kameelia. Laadisime hobuse hipodroomil lahtisesse Molotovi tehase veoautosse, millel olid selle aja kohta päris tavalised pordid hobuste veoks, oli rinnapuud, kuhu hobune päitsenööriga kinni seoti, aga kas hobuse külgedel vahapuud olid, seda ei mäleta. Mina istusin kabiinis, üks noorem ratsanik oli hobuse juures üleval. Olime sõitnud vaid mõne kvartali jagu ja jõudnud just sõita Valgevene vaksali juures üle paljusid raudtee rööbasteid ületava silla vaksali väljakule (sealt algab peatänav Tveri bulvar, toona Gorki bulvar), kui midagi vilksatas kabiini aknast mööda ja meie kõrvale asfaldile maandus hobune! Liiklus muidugi seiskus, aga mitte kauaks, ja ega seda toona palju polnudki. Ratsanik, oli ta, kes oli, sai hobuse kätte, sel olid ainult kerged

marrastused, ja nad hakkasid rahulikult ratsa edasi minema. Muide, ega toona polnudki suurema hulga hobuste transportimine läbi Moskva kahekaupa ja üheainsa autoga alati lihtsam kui kõik koos ratsa minna. Olen minagi oma võistlushobuse Kameeliaga koos kogu Eesti koondisega öösel üle Punase väljaku ratsutanud. Jalgsi polnud ma tollal sinna veel jõudnudki, 1956. aastal oli mu esimene võistlusreis.

Umbes 10 aastat hiljem jäi Makett meelde naljaka juhtumiga. Olin siis Pärnu rajooni treener ja mind kutsuti 1. mai nimelisse kolhoosi Allikukivil ratsaspordisektsiooni looma. Esimehe naine oli suur ratsutamishuviline, me saime rühma kokku ja pidasime mõned tunnid vanade torikatega maha. Siis helistati mulle, et nüüd on neil päris ratsahobune, esimees oli osanud Tallinna ratsabaasist osta hobuse nimega Makett. Mäletasin seda hobust muidugi hästi, kiitsin omajagu ja ütlesin, et oodake, kuni trenni tulen, siis näete ka, kuidas hobune hüppab. Neil ei olnud nimelt keegi kunagi hobust hüppamas näinud, nende mõne tunniga tööhobuste seljas me ju niikaugele polnud jõudnud. Aga kui ma mitu päeva hiljem Allikukivile jõudsin, räägiti mulle ohinaga, et nad juba proovisid hüppamist. Mina imestasin, kas nad ikka selga ka jäid, aga nemad ütlesid: „Ei, me proovisime saani ees. Mitte ei jõudnud oodata, kuni te tulete, ja siis tuli mõte, et rakendame ette ja laseme üle väikese takistuse. Hüppas küll, aga selle roika, mis me ette panime, ajas muidugi saan maha.“ Makett ei olnud muide varem kunagi rakendis käinud. Missuguseks Maketi karjäär edasi kujunes, ma ei tea, sest minu käimistel kolhoosides ja mujal tuli pikem vahe. Selles oli süüdi üks linalakk mära. Tema lugu jääb aga mu Tori aegadesse.

BUDJONNÕI KINGITUSED

Nende täisvereliste hobuste kohta räägiti, et nad tulid Eestisse marssal Budjonnõi käsul, niisiis Budjonnõi kingitusena. Marssalile oli jäänud 1947. aasta Nõukogude Liidu meistrivõistlustel Eesti ratsanikest väga hea mulje, aga ta oli ka märganud, kui vana ja nigel oli nende hobukoosseis. Minu teada olid need Budjonnõi kingitused Mobi, Deebet, Kreedit ja Glubina, aga neid pidi rohkem olema. Mõned võisid olla minu ajaks surnud või välja praagitud. Ega nad kõik oma tulemuste poolest mõnest lihtsama põlvnemisega hobusest paremad olnudki, aga nende seljas sai ratsanik aimu tundlikumast ja peenemast ratsasõidust. Kohmakamad õpilased peletasid nad treenerite rõõmuks rutem lahkuma, aga kui hobused olid oma väljaõppe saanud, sobisid nad väga hästi noorte naistega. Mehed neile ei meeldinud.